

Rapport over udviklingsprojekt i demensarbejdet

”Klovnene som kommunikationsmetode”

- Der kom en rød næse forbi

Demenskoordinator
Lene Mosegaard
Fredensborg-Humlebæk Kommune
marts 2004

Indholdsfortegnelse

1. Forord	3
1.1 Resume	3
2. Baggrund for projektet	4
3. Formål	6
3.1 Målgruppe	6
4. Problemformulering	7
4.1 Projektforløb	7
4.2 Rekruttering af projektdeltagere	7
4.3 Interviewundersøgelse af projektdeltagere før kursusstart	8
4.3.1 Dagghjem	8
4.3.2 Demensafsnit	9
5. Kursusdagene med Birgit Bang Mogensen	10
5.1 Indhold	11
5.1.1 Forventninger	11
5.2 Birgit fortæller om hospitalsklovnen og humor	12
5.3 Øvelser på kurset	14
5.4 Refleksioner over metoden	18
5.5 Evaluering af kursusdagene	19
5.6 Sammenfatning af kursusindholdet	19
6. Afprøvningsperiode	20
7. Undersøgelsesresultater	20
7.1 Opfølgningsmøder	24
8. Diskussion og analyse	25
9. Konklusion	28
Kilder	30

1. Forord

Dette projekt er et bud på en kommunikationsmetode til praktikere i demensområdet.

Det er en metode, der styrker det personlige aspekt i demensarbejdet med fokus på nærhed, glæde, humor og varm kontakt.

Vi arbejder i en periode, hvor kommunerne generelt er præget af besparelser, og hvor der er loft over personalenormeringer og vikarbudgetter.

I kommunerne er der store forventninger til personalet om i højere grad at rumme beboere med adfærdsproblemer. Der er skærpede krav om dokumentation i arbejdet og om forebyggelse af magtanvendelse. Der er mange bud på forebyggelse af magtanvendelse, ligesom der foregår en spændende udvikling, hvor en stor del af løsningerne hentes i det socialpædagogiske felt.

I demensområdet har personalet altid benyttet sig selv som redskab i arbejdet, bevidst og ubevidst. I socialpædagogikken stilles der krav om at bruge sig selv bevidst i langt højere grad i formålsbestemte samværsformer.

Hvordan lærer man at bruge sig selv bevidst? Hvordan ”udruste” vi personalet til at bruge sig selv som redskab? En stor del af personalet har naturligt flair for det, ingen tvivl om det, men mange har brug for at øve sig. Når jeg skriver *øve sig*, er jeg meget konkret: Udvikling af denne metode er ikke noget, man kan læse sig til.

1.1 Resume

Denne rapport beskriver et projekt på demensområdet, afprøvet i Fredensborg-Humlebæk kommune.

Det drejer sig om udviklingen af en ny kommunikationsmetode, hvor personalet fra demensområdet søger at overføre elementer af hospitalsklovnens kommunikation i deres samvær med personer med demens. Formålet er at skabe et omsorgsmiljø præget af leg og glæde.

Projektet er delt i 3 faser: En undersøgelse af omsorgsmiljøet *før* deltagerne fik kursus af hospitalsklovn Birgit Bang Mogensen. Dernæst selve kursusdelen og indholdet i metoden, og endelig afprøvningsfase og undersøgelse af omsorgsmiljøet *efter* deltagerne har tilegnet sig metoden. Projektet viser, at det er muligt at overføre elementer af hospitalsklovnens kommunikationsmetode til demensområdet.

2. Baggrund for projektet

Ideen og starten til dette projekt ligger helt tilbage i november 2001, hvor jeg netop var tiltrådt en nyoprettet stilling som demenskoordinator i Fredensborg-Humlebæk kommune. En af mine opgaver var - og er - at være med til at præge den faglige udvikling i kommunens demensafsnit. I den forbindelse er det naturligt at fremme et godt omsorgsmiljø, jævnfør Tom Kitwoods tanker, hvor personen kommer i første række. Et omsorgsmiljø hvor der er fokus på såvel personale som beboere.

Faktaboks om Tom Kitwoods teori:

Tom Kitwood, psykolog og indtil sin død professor ved Bradford Universitet i England. Han har dannet skole for førende demensteorier og grundtanker omkring omsorgsmiljøet og forståelsen af demens, hvor personen kommer i første række. Det er en kompleks teori, som indeholder elementer fra de naturvidenskabelige, humanistiske og psykosociale felter.

Tom Kitwood tager *afstand* fra en såkaldt malign socialpsykologi, hvor personen med demens blandt andet får underkendt sine evner og følelser, bliver overset, afvist, ignoreret og umyndiggjort. Disse elementer virker nedbrydende for personen med demens.

Derimod *fremhæver* Tom Kitwood den positive personlige demensomsorg, som bygger på et samarbejde mellem personale og personen med demens. Et omsorgsmiljø med blandt andet meningsfuld beskæftigelse, anerkendelse af evner og følelser. Et miljø med plads til forkælelse, afslapning og leg. Alle disse elementer giver tryghed til at leve og være et socialt væsen trods nedbrydende sygdom.

Grundet beboernes hukommelsesproblemer er dagligdagen fortrinsvis baseret på ”her og nu oplevelser”, hvor selve aktiviteten måske ikke erindres bagefter, men hvor stemningen varer ved i længere tid. En god stemning giver normalt trivsel og velbefindende ud over den tid, selve samværet og aktiviteten varer.

Når jeg spørger til personalets glæde ved arbejdet, er der en klar sammenhæng imellem beboernes trivsel og personalets glæde. Det er de små nære oplevelser, smil og latter, et glimt i øjet, en morsom situation og god kontakt, der danner målestok for, om en dag er god. Når personalet beskriver disse episoder, er det karakteristisk, at de bygger på fælles oplevelser med beboeren, hvor der har været en god emotionel kontakt.

En anden væsentlig dimension i dagligdagen handler om kommunikationen hos personer med demens.

I hovedtræk forstår personer med demens kun en meget lille del af ordene; resten afhænger af betoningen af ordene, mimikken og kropssproget i særdeleshed.

Samtidig med mine overvejelser om at fremme et godt omsorgsmiljø med fokus på leg og glæde, fik jeg kendskab til hospitalsklovn Birgit Bang Mogensens arbejdsmetoder på børneområdet, og jeg syntes, at det var en oplagt ide at koble disse metoder til demensområdet. Herved opstod tanken om at lave et projekt, hvor det kunne afprøves, om det var muligt at overføre metoden fra børneområdet til demensområdet gennem undervisning af personalet?

Faktaboks om Birgit Bang Mogensen:

Birgit Bang Mogensen, født 1957
Uddannet socialpædagog, 1985
Uddannet skuespiller og klovn fra "Dell' Arte" Teaterskole, Californien 1987-88 og 1990
Uddannet massageterapeut 1990
Skuespiller i turnerende børne- og ungdomsteater 1985-87
Underviser i kropssprog og kommunikation på institutioner, fagforbund, seminarier mm.
Har arbejdet som pædagog
Projektmager i udviklingsprojektet: "Klovn og humoren som kommunikations- og omsorgsmetode" 2002-2003 Skejby Sygehus
Underviser i Hospitalsklovn overalt

Faktaboks om udviklingsprojekt på Skejby Sygehus:

"Klovn og humoren som kommunikationsmetode"
En undersøgelse af klovnenes indflydelse på kommunikationen og på personalets roller på en børneafdeling.
- Kan læger og sygeplejersker via klovnen og klovnenes kommunikation øge barnets handlerum?
Projektmagere er børnesygeplejerske Nina Gladkova og hospitalsklovn Birgit Bang Mogensen.
Siden august 2000 har klovnen indgået i pleje og behandling på afd. A3 ligeværdigt med det øvrige personale.
Deltaget i stuegang, også i ubehagelige og smertefulde situationer.
DR1 lavede dokumentarudsendelse på A3, vist første gang i november 2001.
Bag udviklingsprojektet står foreningen "Humor og Caring Clowns på hospitalet".

I november 2001 tog jeg kontakt til hospitalsklovn Birgit Bang Mogensen på Skejby Sygehus og forhørte mig, om hun var interesseret i at afprøve hospitalsklovnens kommunikationsmetode med personale fra demensområdet. Det var hun, og næste skridt var at få tilladelse fra ledelsen i Ældre-Sundhedsafdelingen i Fredensborg-Humlebæk kommune

til at søge minipuljen for lokale praktikere ”Fra ide til virkelighed”. Ledelsen bakkede straks op om projektet, og mange måneder senere fik vi bevilget projektpengene, og den egentlige projektfase tog sin begyndelse i november 2002.

Pengene blev bevilget til at dække Birgit Bang Mogensens honorar, materialer og honorar til formidling gennem fagartikler.

Selve undersøgelsen, rapportskrivning, frikøb af medarbejdere under kursus, fortæring og møder finansieres af Fredensborg-Humlebæk kommune.

3. Formål

At udvikle metode og redskaber til at skabe et omsorgsmiljø præget af leg og glæde, som

- Øger personalets opmærksomhed på de små ting i hverdagen.
- Tydeliggør personalets kropslige udtryk.
- Opøver evnen hos personalet til at se situationer, som der kan klovnes med, dog *aldrig* på beboerens bekostning.

Det er i denne sammenhæng vigtigt at gøre opmærksom på, at der sættes fokus på personalets adfærd, og humoren retter sig primært mod dem, således at ingen beboere eller daghjemsbrugere bliver latterliggjort eller behandlet barnagtigt. Der er forskel på at grine og le sammen og grine ad nogen...!

3.1 Målgruppe

Pleje- og aktivitetspersonale i Danmark, der i det daglige arbejder med personer med demens. Under selve projektforsløbet er målgruppen afgrænset til ovennævnte personale i Fredensborg-Humlebæk kommune.

Den afgrænses yderligere til 28 medarbejdere, som har lyst at udvikle metoden, idet det ville være et problem at udvikle metoden hos medarbejdere, som har svært ved at arbejde med sit kropssprog, at lege og ”finde ind til sit indre barn”.

Projektets indirekte målgruppe er naturligvis beboere og daghjemsbrugere med demens.

4. Problemformulering

Hovedspørgsmålene i projektet blev følgende:

Kan man overføre hospitalsklovnens kommunikationsmetode med børn til personale og beboere/daghjemsbrugere i demensområdet?

Kan man fremme leg og glæde i omsorgsmiljøet gennem hospitalsklovnens kommunikationsmetode?

4.1 Projektforløb

1. Rekruttering af projektdeltagere
2. Undersøgelse af omsorgsmiljøet inden undervisningen med Birgit Bang Mogensen.
3. Selve undervisningen i marts-april 2003 i to blokke på hver fire dage.
4. Afprøvningsperiode med opfølgningsmøder i april- september 2003.
5. Undersøgelser af omsorgsmiljøet efter afprøvningen.
6. Rapportskrivning.
7. Formidling af projektet.

4.2 Rekruttering af projektdeltagere

I november 2002 blev alle medarbejdere i demensafsnittene og daghjemmene inviteret til informationsmøder om projektet. På informationsmødet blev ideen og projektforløbet beskrevet. DR1's udsendelse "Klovnen kommer" blev vist, og der var mulighed for at stille spørgsmål. Der blev uddelt skriftligt materiale om projektet. Ikke alle medarbejdere havde mulighed for at deltage i disse informationsmøder.

I den efterfølgende periode kunne medarbejderne skrive sig på en tilmeldingsliste på arbejdsstedet.

Der viste sig en klar sammenhæng mellem antallet af tilmeldinger og information om projektet. Medarbejdere, som ikke havde fået tilstrækkelig information, havde ikke mod på at deltage i projektet. Enkelte misforstod projektet og troede, at medarbejderne skulle til at benytte klovnekostume på arbejdet!

Grundig information er ikke nok; den skal være meget grundig og gives under hensyntagen til, at det er en stor organisation med mange medarbejdere gennem hele døgnet.

Jeg var i denne fase i dialog med mange medarbejdere og endte med i alt 23 deltagere ud af 28 mulige pladser.

Kort før undervisningen skulle begynde, blev to af deltagerne langtidssyge, og hos to svigtede mødet. I alt deltog 19 medarbejdere i projektet.

4.3 Interviewundersøgelse af projektdeltagere før kursusstart.

Deltagerne blev individuelt interviewet efter interviewguide. Formålet var at undersøge følgende:

- Hvilken demensgrad har beboerne/daghjemsbrugerne, som de arbejder med i det daglige?
- Hvilken stemning præger deres samvær med beboerne/daghjemsbrugerne?
- Arbejder de bevidst eller ubevidst på at fremme leg og glæde? Hvis de gør; hvordan gør de det, og hvordan mærker medarbejderne det?
- Eksempler fra hverdagen?
- Havde de prøvet at vende en svær situation ved hjælp af humor?
- Forventninger til kurset med Birgit Bang Mogensen.

I alt blev 15 medarbejdere interviewet, heraf 11 fra demensafsnittene, og 4 fra daghjemmene.

4.3.1 Daghjem

I daghjemmene skønnes borgerne at være let til moderat demente, med hovedvægten på moderat. Enkelte er moderat til svært demente.

Stemningen i daghjemmene bliver af alle beskrevet som værende let, glad og munter med mange hyggestunder sammen med daghjemsbrugerne.

Alle arbejder struktureret med at iværksætte aktiviteter, som er trygge og genkendelige for daghjemsbrugerne. De benytter musik, sang og bevægelse for at stimulere og give en god stemning. Griber chancen ved forskellige lejligheder til at lave sjov eller pjatte omkring en situation, som kan bruges humoristisk. Det kan være et spil om ord eller at gribe en sjov bemærkning. Hvis der i en gruppe laves skæg, kan personalet ”køre med på vognen” og forstærke stemningen og lave ”ping-pong” omkring det.

Medarbejderne mærker glæden hos daghjemsbrugerne ved at de har glimt i øjnene, at de ler med og bruger samme tonefald, at der er gensidighed og kontakt.

To af de adspurgte arbejdede bevidst på at skabe en fælles, god stemning, og de søgte at udstråle glæde og energi, mens de to andre mere oplevede at gribe en stemning og følge den. For alle var det svært at give eksempler fra hverdagen; det opleves ofte diffust, hvad det er, der sker. Det kan være at fortælle en vittighed, at vende pandekagerne i luften, at sætte lyde på et spil. Bolde, balloner og faldskærm bruges i træningsøjemed og giver mange muligheder for at lave sjov. Her kan man også inklinere for en person, eller lave hovsa-oplevelser ved at tabe ting på gulvet! Det er meget situationsbestemt. Der er et eksempel på, at en gruppe daghjemsbrugere skal pudse kobbertøj, og en af damerne udbryder: ”Hvad bliver det næste? Næste gang tager de vel deres strygetøj med herhen, så kan vi også ordne det!?”

Ingen har haft erfaringer med at anvende humor i en svær situation.

Forventningerne til kurset gik først og fremmest på at finde nye sider frem af sig selv, at blive mere bevidst om sig selv som redskab til gavn for daghjemsbrugere. At få flyttet nogle indre grænser og turde fjolle noget mere. At det bliver mere legalt at fjolle. Finde inspiration og få ideer.

4.3.2. Demensafsnit

I demensafsnittene skønnes beboerne at være moderat til svært demente.

I projektet deltager medarbejdere fra alle 3 demensafsnit i kommunen.

På to af stederne beskriver medarbejderne stemningen som værende hyggelig, afslappet, rar og tryk. Der er stille snak i sofaen, hyggesnak omkring spisebordet, samvær med at holde i hånd og bare være.

Det sidste sted er der store kontraster i samværet; en vekslen mellem stilhed og ro og uro. Stemningen kan være tung; en del af beboerne falder i søvn en stor del af tiden, selv når de er ude på tur i kørestol. I vagtskiftet er der ofte uro, men kort efter kan medarbejderne give ro og få samling på dem. Ved middagsbordet lever beboerne op, og der bliver en god fælles stemning.

Det hænder, at medarbejderne klæ'r sig ud med en sjov hat og en go' cigar, eller låner en beboers motorbriller. Går som Chaplin eller laver bardutspring. Er rap i replikken, laver ordspil eller fortæller en lille fræk historie.

Medarbejderne alle steder bruger meget rim og remser, griber et ord fra beboeren og synger en sang, som beboeren ofte kan nynne eller synge med på.

Sætter livlig musik på og tager en svingom med en anden medarbejder eller beboeren.

Flere medarbejdere nævner kærlighed som et vigtigt element i dagligdagen: et lille knus, holde i hånd eller et kys på kinden.

Det stille samvær betyder også meget.

At overdrive en handling kan også udløse smil og latter. Det kan være et strikketøj, som bliver alt for langt, en gestus, at kaste en ting til en kollega i stedet for at række den. At pruste og stønne højlydt med tungen ud af halsen, når man hjælper en beboer støttestrømper på.

De mærker, at beboerne er med, når der kommer liv og glimt i øjnene, når de ler, og når de er med på rim og remser og synger med.

De fleste ting opstår spontant og gribes ud af situationen og foregår mest ubevidst.

Flere har prøvet at vende en svær situation med sang og humor. F.eks. spørge beboeren om hun har udlejet protesen, når de ikke kan finde den? At synge når beboeren ikke har lyst til badet og surmuler; ”Først den ene hånd, og så den anden hånd”... eller synge som afledning, når en beboer har taget en anden beboers tøj eller briller.

Forventningerne til kurset med Birgit spændte fra at være små over lidt skeptiske til at være ganske store.

”Hvad er det, jeg har rodet mig ud i? Det vil nok være grænseoverskridende?”

Nogle var spændte på, om vi kunne arbejde med det, uden at det blev barnagtigt? At vi ikke kom til at overspille en klovnerolle. Lære at klovne som voksen til voksen.

Nysgerrighed.

Mange havde en forventning om at få inspiration og nye ideer til hverdagen.

Få redskaber til at komme videre med og få nye indfaldsvinkler. Ideer til at håndtere problemer med.

Få bekræftet at det, man gør, er rigtigt.

At kurset giver mere glæde i hverdagen, også kollegaerne imellem.

5. Kursusdagene med Birgit Bang Mogensen

Kurserne forløb over 4 dage fra kl. 9.00-15.00 med fuld forplejning. Med undtagelse af en enkelt dag foregik undervisningen i lokaler væk fra arbejdspladsen.

Min rolle på kurserne og første indtryk af metoden:

På det første kursus var jeg kursusdeltager, hvor jeg udelukkende skulle fokusere på at lære metoden. Da indlæringen foregik meget kropsligt og følelsesmæssigt, valgte jeg at undlade at tage notater i denne uge. Kommunens uddannelseskoordinator sørgede for praktiske ting omkring måltider.

På det andet kursus var uddannelseskoordinatoren deltager, og jeg tog mig af de praktiske opgaver. Resten af tiden var jeg deltager på holdet og har således fulgt alle deltagerne i processen og arbejdet meget grundigt med metoden. På det andet kursus tog jeg notater og fik perspektiveret metoden lidt mere.

Det viste sig at være alt andet end let at få taget notater. Metoden foregår nemlig ikke i lige i hjernens ”skrivecenter”.

Da vi startede på kurset, havde vi alle mulige forstillinger i hovedet om, hvordan vi skulle gøre, og hvordan vi skulle optræde som klovn. Hvilke morsomme ting skulle vi finde på? Det kværnede oppe i hovedet. Det blev ændret i løbet af de første dage, fordi undervisningen netop gik ud på at flytte det hele fra hovedet og ned i kroppen med følelserne som mellemmand og budbringer. Vi fik et helt andet register at spille på. Efterhånden som vi fik metoden ”ind under huden” og blev umiddelbare og spontane i øvelserne, lod vi spekulationerne ligge og arbejdede frit med opgaverne. I denne proces var det endog meget svært at sætte sig til at skrive lige midt i det hele og forholde sig til øvelserne teoretisk.

5.1 Indhold

Den første morgen introducerede Birgit os til hospitalklovnens arbejde, udviklingsprojektet på Skejby Sygehus og fortalte om klovnens væsen.

Dernæst drøftede vi forventningerne til kurset og arbejdet bagefter.

5.1.2 Forventninger

Deltagernes forventninger spændte fra nervøsitet over skepsis til glad forventning.

Nervøsiteten handlede om forskellige ting: Om de ”havde det i sig”? Om det ville være for grænseoverskridende? At det kunne blive svært at slippe hæmningerne, lukke op og lægge facaden til side. Ville der være tryghed i gruppen til at slå sig løs? Ville det blive svært at optræde på slap line? Nogle beskrev sig selv som ”den pæne pige”, der er blevet klappet grundigt på plads.

Der var også en bekymring for, om vi nu alligevel ville gøre grin med beboerne? Ville vi finde den rette balance?

I den modsatte ende var en glad forventning om at få det sjovt og overføre det til arbejdet. Mange brugte udtrykket ”at få nogle redskaber med hjem”.

Der var en forventning om at lære sig selv bedre at kende og at kunne bruge det i arbejdet.

Ønsker om at bedre kommunikationen med beboere med svær demens.

At arbejde med kropssproget.

Ønsker om at få mere humor i arbejdet med beboere, daghjemsbrugere og kollegaer imellem; at noget af det stive går væk, og der bliver mere spræl!

Vi talte om at legalisere humor i kulturen, såsom fjollerier, pjat, pjank og tosserier. Her er det af stor betydning, hvordan kollegaerne ser på en. Kollegaer har magt til at forstærke eller hæmme en humoristisk stemning.

Vi talte om vigtigheden af at holde sig til den varme humor og ikke den distancerende ironiske humor.

5.2 Birgit fortæller om hospitalsklovnen og humor

Hospitalsklovnen er et billede på at være imødekommende. Den bevæger sig i svære områder og er nødt til at være meget indfølelse.

Klovnen er meget lig barnet. Barnet er umiddelbart, glad og forventningsfuldt. Efterhånden som vi opdrages af far og mor og af verden, tilpasser vi os. Vi bliver klappet på hovedet:

”Rolig nu, det er godt nok nu, nu skal du ikke komme for godt i gang!” Så får det umiddelbare et meget lille ståsted. ”Nu skal du sidde pænt og stille.” ”Gå i skole og opfør dig pænt!” ”Pas dit arbejde!”

Klovnen spejler situationer og viser tingene umiddelbart som de er. Det er ikke alle mennesker, der kan ha’ klovnen: Klovnen kan være impulsiv og forstyrrende, indtil den bliver sat på plads af omgivelserne. På Skejby var der en sygeplejerske, der sagde: ”Man kan ikke hoppe her.” At hoppe står i modstrid med hospitalsvæsenets rationelle, kontrollerede og videnskabelige verden.

Når en klovn sætter noget i værk, er det ikke altid accepteret eller forstået, og så må klovnen ”ta’ faldet” og finde på noget andet. Hvis man er for selvhøjtidelig, kan man ikke ”ta’ faldet” eller bruge humoren og le ad sig selv og sine fejl.

Der blev lavet en DR 1 Dokumentarudsendelse om projektet på Skejby Sygehus. I den siger overlægen: ”Når Gunil er med, går undersøgelserne som en leg.” Og om det at bringe klovnen på banen: ”Det tager tid at vove.”

Birgit fortsætter med at fortælle:

I denne kursusuge er alt tilladt og janteloven er ophævet.

Det handler om de små ting: et glimt i øjet, en vrikken, løfte benet anderledes. Man har klovnen i maven.

I skal ikke have kostume på i jobbet, det er kun i træningen for bedre at kunne finde sig selv og træde i karakter.

Klovnen er ikke en cirkusklovn, men meget mere en poetisk klovn, der holder sig til det enkle med nærvær for øje: ”Keep it simple, sweetheart!”

Klovnen er den almenmenneskelige. Man skal bruge sin fornemmelse i forhold til beboerne.

Indføling er meget vigtigt.

Det handler om at opbygge en kontakt og respektere grænser. At være oprigtig, ægte og autentisk. At være rigtig til stede. At opbygge tillid og nå patienten eller beboeren i sin kommunikation.

På Skejby Sygehus var der mest envejskommunikation.

At sige noget er ikke kommunikation, hvis der ikke er kontakt. Derfor er kontakt udgangspunktet, og man skal bruge sin mavefornemmelse.

Børn går i forsvar, når de ser en sygeplejerske. Men hvis hun for eksempel ændrer sin gangart, ser de hende anderledes. Det er et meget seriøst redskab.

Birgit citerer: ”Folk går på en anden måde, når Gunil er der. Laver gadedrengehop, når de skal hente medicin.”

Før havde sygeplejerskerne kun deres mål i hus, når tingene var gjort færdige. Nu er de mere opmærksomme på måden, de gør det på. Nu lægges der vægt på de bløde værdier, de nære ting.

Gunil kommer fast om onsdagen, og onsdag aften kan det mærkes i hele afdelingen, at der er mere summen og liv. Efter at klovnen er kommet, er der en meget mere legende atmosfære.

Klovnen beskrives af informanterne i Skejbyprojektet som legende, kærlig, varm, lytter til barnets grænser, er spontan, umiddelbar, glad og almenmenneskelig.

Snyder aldrig barnet f.eks. når det skal stikkes.

Humor kan lette eller lindre, men ikke helbrede. Latter kan aktivere kroppens egne endorfiner.

Den amerikanske læge Allen Klein siger: ” Når vi lader en smule humor blive en del af smerten, er vi ikke så tæt involveret i lidelsen. Smerten bliver ikke nødvendigvis mindre, men rummet uden om bliver større.”

Forkert humor virker distancerende.

Humor kan bruges til at åbne op eller lukke i med. Man kan ikke joke sig ud af smerten.

5.3 Øvelser på kurset

Hver dag startes med lang fysisk opvarmning med udspænding, vejrtrækningsøvelser og grounding til forskellig musik.

Dans, individuelt og parvis med skiftende partnere.

Der bruges skiftende musik: tango, engelsk vals, cha-cha-cha, rumba og wienervals.

Præsentation i rundkreds:

Deltagerne får næse på for første gang og ser ganske anderledes ud!

En person går ind mod midten på sin egen facon og præsenterer sig på en speciel måde og med anderledes stemme: ”Jeg hedder Birgit...og jeg kan godt lide klovne!” Går ud igen og resten af holdet gentager præsentationen på samme måde både kropsligt og med tonefald, mimik og ord.

Øvelsen gentages, så alle i gruppen kommer på gulvet og får præsenteret sig.

Kongens efterfølger:

En går, løber, danser eller bevæger sig på en bestemt måde, og resten følger efter på samme måde. Kursusdeltagerne skiftes til at lede.

Øvelser i at give og modtage:

Her er det ikke så vigtigt, *hvad* det er, man har at give: en blomst, et æble, en sukkerknald, en ballon; det vigtige er, *hvordan* man gør det! Der skal opbygges kontakt, og det skal lyse ud af personen, at det her er så vigtigt og dejligt! ”Værsgo” og uden ord.

Generelt var de fleste øvelser uden ord for at forstærke mimikken og kropssproget.

Stikke en øretæve:

Modtageren klapper i hænderne, når hun mærker hånden på kinden og tager sig dernæst til kinden og udtrykker et ordentligt "Auuvv!" og ser ulykkelig, vred eller fornærmet ud. Man bytter roller og skiftes til at "slå". Denne øvelse kræver mimik, koncentration, opmærksomhed og frem for alt samarbejde. Ellers går det galt!

En væsentlig del af denne humor er også at kunne fingere i skæmt og forstørre udtrykket på en humoristisk måde.

"Sige goddag":

At sige goddag med forskellige håndtryk, overraske modparten med nye måder at gøre det på: "vupti-vupti" en ekstra cirkelbevægelse i hånden, en hånd der bliver væk i ærmet eller stryger lige forbi. Effekten ligger i overraskelsen og behøver ingen ord!

At klæde sig ud og træde i karakter:

Alle deltagerne havde medbragt ”kostume” efter eget valg: en gammel jakke, en sommerhat med blomst, taske, støvekost, gammel kjole osv.

Vi klædte om, tog næser på og sminkede os. Det var en stor forvandling, som udløste mange grin, og snart begyndte det at ændre deltagernes adfærd. Det nye udseende gav muligheder for at gøre noget nyt, bryde gamle grænser og turde forstørre udtrykkene i kommunikationen.

Man kunne gemme sig bag ved kostumet.

Vi lavede lidt flere øvelser med kostumet, før vi skulle *på* i den første audition.

”1-2-3-rødt-lys- stop!”:

Alle klovnene løber frem på tælling som den person, de nu er, og fryser i en stilling, når der bliver råbt ”Stop!” Den, der *er*, sender folk tilbage, hvis de bevæger sig. Øvelsen handler primært om at fastfryse en bevægelse og et udtryk, og i at vænne sig til kostumet.

Flere danseøvelser, nu i klovnekostume og med den nye karakter.

Musikken skaber et nyt rum omkring figuren.

Audition:

Alle deltagere sad på en stolerække sammen med Birgit. En deltager gik uden for døren og blev bedt om at træde i karakter, banke på og gøre sin entre. Når deltageren kom ind, havde hun måske noget, hun gerne ville vise, ellers blev hun guidet igennem af Birgit til at forstørre

sit udtryk; det kunne være en vrængende læbe, en måde at blinke på, en sjov gangart, en vrikken med hoften. Ofte blev der sat musik på.

Hvis ”klovn” havde planlagt for meget, og hjernens fornuft styrede, blev det let gabende kedeligt. Jo mere improviseret og enkelt, des bedre kontakt, udtryk og effekt.

Næste dag fulgte en ny audition, og alle deltagerne blev mere fortrolige med at træde frem og turde forstørre udtrykkene og gøre mere ud af det.

Nogle øvelser faldt ikke lige heldigt ud, og så måtte vi ”ta’ faldet” og på den igen.

Der var størst succes ved det impulsive, enkle og umiddelbare.

Herefter arbejdede vi fortsat med at udtrykke følelser uden ord, opbygge kontakt og afslutte den igen.

5.4 Refleksioner over metoden

I begyndelsen af undervisningen havde vi som deltagere meget svært ved at "slippe hovedet". Når vi skulle præstere noget som deltager, *tænkte* vi os frem til en løsning, der ville være god. Det blev den sjældent. Der kom et kunstigt og stift udtryk. Når deltagerne lod sig rive med i øvelserne og holdt op med at spekulere, så kom der spontan mimik og et bedre og tydeligere kropssprog.

Birgit sagde ofte: "Keep it simple, sweetheart! Hold det enkelt!"

Benyt små ting i kontakten! At give noget og modtage noget er det enkleste i verden, hvis det lyser ud af en, at man har noget at give!

Forventningen og kontakten er det vigtigste. Genstanden, man modtager, bliver det mindste af det hele. I forventningens øjeblik, inden man ved, hvad man får, styrkes fantasien og forventningens glæde bygges op, og lige netop dér opstår en øjenkontakt og det dejligste smil, der går lige til hjertet. Det er sådan, hverdagen bliver stor.

Selvom vi i ugens løb havde arbejdet med mange slags øvelser og følelser, var det en stor oplevelse på den sidste dag at arbejde med improvisation til en såkaldt ”Klovnebegravelse” under musikledsagelse af Albinonis sørgmodige Adagio. Vi havde nok ikke forestillet os, at vores nye karakter kunne agere og rumme svære og sørgmodige følelser, men det kunne den.

5.5 Evaluering af kursusdagene

Vi lavede en fælles mundtlig evaluering sidst på kurset, og alle deltagere afleverede en skriftlig evaluering. I den mundtlige evaluering indgik også en drøftelse af, hvilke elementer vi forventede, der ville kunne overføres til demensområdet, da Birgits undervisning udelukkende tog udgangspunkt i hospitalsklovnens verden. Her blev det klart, at det tydelige kropssprog, det at udtrykke følelser uden ord og opbygge en kontakt, var det, vi først og fremmest forventede at kunne bruge, ”mavefornemmelsen” som mange sagde. Men også ”keep it simple, sweetheart” og de små nære ting virkede meget brugbart, tillige med ægtheden og det at være til stede i nuet.

Kurset havde åbnet øjnene for at bruge humor i større grad.

I den skriftlige evaluering gav alle, med en enkelt undtagelse, udtryk for at have fået et stort personligt udbytte af kurset. Vendinger som ”stor udfordring”, ”fantastiske dage” gik igen. Mange havde haft bobler og ”sommerfugle i maven” de første dage, men havde ladet dem flyve! Enkelte syntes, at de havde haft svært ved at give slip.

Alle havde fundet nye sider af sig selv og havde overskredet nogle grænser på en positiv måde. Det havde givet tryghed at være blandt kollegaer og opleve dem på slap line. De fleste havde oplevet en god støtte hos Birgit, og det gjorde, at de turde springe ud i det nye.

Alle havde oplevet både psykisk træthed og fysisk udmattelse hver dag efter kurset.

5.6 Sammenfatning af kursusindholdet

Vi blev mere fortrolige med vores kropssprog og mimik og lærte at forstørre udtrykket. Lærte at kommunikere på følelsesplan uden brug af ord og opbygge og afslutte en kontakt. Vi fik erfaring i at benytte humor som et led i kommunikationen, og vi fik bekræftet betydningen af de små nære ting.

6. Afprøvningsperiode

Fra april skulle det nyindlærte stå sin prøve. Vi skulle hver især forsøge at overføre det i det daglige arbejde. I perioden efter kurset kunne vi mærke det nye fællesskab, eksempelvis kunne vi mærke en umiddelbar glæde og en rar mavefornemmelse, når vi mødte hinanden, og der var altid et forstærket respons såsom stor vinken, grin eller et bare et lille hop eller omtrædningstrin.

For at holde fast i metoden lavede vi opfølgningsmøde i slutningen af maj og august.

På mødet i maj deltog lederne for at få kendskab til metoden, så de kunne bakke op omkring den.

På opfølgningsmøderne øvede vi os, lavede opvarmning og gentog nogle af øvelserne.

Drøftede metoden og delte erfaringer.

I afprøvningsperioden informerede jeg beboere, daghjemsbrugere og pårørende gennem en artikel om projektet i husaviserne på plejecentrene/daghjemmene.

7. Undersøgelsesresultater

Alle deltagere udfyldte spørgeskema i maj og i august 2003. I oktober 2003 og januar 2004 lavede jeg i alt 4 kvalitative interviews for at samle op på resultaterne.

I spørgeskemaet var der følgende spørgsmål:

- Hvordan har det været at arbejde med beboere og daghjemsbrugere efter klovnekurset?
- Har du ændret adfærd over for beboere/daghjemsbrugerne?
- Hvis ja, på hvilken måde?
- Hvis ja, hvordan mærker du det?
- Har det ændret dit forhold til kollegaerne?
- Mærker du modstand hos dig selv eller andre?
- Mangler du ”værktøj” eller ”rekvisitter”?
- Har du eksempler fra hverdagen?
- Hvad tror du kan forbedre/forstærke metoden?
- Andre kommentarer?

Besvarelsene er anonyme, og derfor repræsenterer de både daghjem og demensafsnit.

Alle beskriver samværet med beboere og daghjemsbrugere positivt og med en gladere stemning:

”Det er blevet sjovere, jeg er blevet mere bevidst om at bruge humor og kropssprog, der er kommet flere nuancer på. Jeg er bevidst om at være mere til stede.”

”Godt, det er blevet lovligt at fjolle i visse situationer, det er mere frit.”

”Jeg bruger min mavefornemmelse.”

”Vi griber muligheden for at grine og pjatte mere bevidst. Forstørre tingene og lave større armbevægelser.”

”Det er lovligt at improvisere og fjolle, der er skabt en lettere ånd.”

”Jeg føler mig mere fri, jeg tør godt bruge det.” ”Vi får grinet mere sammen med borgerne.”

”Nu kan man bryde en trist cirkel.” ”Klovnekurset har givet mig meget.”

”Jeg griber nuet.”

”Jeg er mere ”til stede”, og det giver en bedre og mere intens kontakt.”

”Jeg oplever, at jeg er mere fri i min kommunikation, jeg tør give mere slip på mig selv, det er mere normalt at vise følelser. Jeg bruger min krop mere, gør bevægelserne større. Inden kurset kunne jeg tænke, at sådan kan man ikke opføre sig, men nu har jeg ikke de samme hæmninger mere. Det betyder ikke så meget, hvad andre tænker, og det finder jeg meget positivt.”

”Jeg prøver at gribe øjeblikket, være interesseret, lyttende og positiv. Møde det enkelte menneske ligeværdigt dér, hvor det er, og prøve at skabe en glad stemning og få noget sjovt ud af situationen. Det er jeg blevet bedre til efter kurset. Ind imellem kan jeg stadig ha’ en boblende fornemmelse i maven.”

”Nu synes jeg, at jeg kan nå ind til dem” siger en om meget tunge beboere.

Stemningen:

Medarbejderne synes, at de kan mærke på beboere og daghjemsbrugere, at de er gladere, og at der er en lettere stemning. De har svært ved at komme med konkrete eksempler, men her kan nævnes:

”Mit kropssprog er tydeligere, og det forstår daghjemsbrugerne bedre. Jeg forstørre bevægelserne, og det kan virke komisk og fremkalde grin.”

”Jeg tør gå på underlige og sjove måder.”

”En daghjemsbruger med meget lidt sprog opsøgte mig og rakte tunge og lavede sjove grimasser, og flere siger ”tak!” til mig, når jeg giver dem noget, f.eks. et glas saftvand.”

”I en badesituation med en beboer, som ikke havde lyst til bad, overdrev jeg bevægelserne og viste, hvor ”væmmeligt” det var at få vasket hår. Beboeren smilte til mig og gav mig et knus bagefter.”

”Jeg sad i den store dagligstue og skulle hjælpe en beboer med sangbog og saft. Ovre på den anden side kunne jeg se, at fru X var jaloux og manglede opmærksomhed. Jeg smilte og blinkede til hende, og fik en god kontakt, hvor vi også vinkede til hinanden. Det var ikke sket førhen.”

”Vi kan også synge ”Vi vil gå i takt ud ad landevejen”, når vi tager hinanden under armen og går.”

”En af herrerne har før gjort honnør, når jeg har bedt ham om at komme. Nu svarer jeg ham ved at stå ret og gøre honnør, det morer vi os begge ved.”

”Når vi spiller boccia, gør jeg mere ud af spillet for at det skal blive sjovt. Vi snyder med reglerne og pjatter med pointgivningen. Der kommer flere kommentarer, og vi griner sammen.”

”Jeg skulle hjælpe en daghjemsbruger med at få jakken på; det var lidt svært og så overdrev jeg, og vi kom sådan til at grine.”

”Vi snupper tit en svingom.”

”Vi var samlet om bordet, og så tog jeg et bananklistermærke på næsen. Det skabte grin og opmærksomhed. En begyndte at synge ”Når der kommer en båd med bananer” og alle stemte i.”

”Jeg synger mere nu, f.eks. ved forflytninger, for at gøre beboeren tryk.”

”Jeg ”snubler” over niveauforskelle på gulvet og overdriver leg med fluesmækkeren.”

”Jeg synes, at jeg er blevet mere levende, og beboerne til gymnastik siger, at jeg stråler med hele kroppen. Jeg får mere gang i dem til gymnastikken. Hvis der bliver leget for meget, har jeg oplevet at en sagde: ”Ja ja, vi er jo ikke børn!” og de andre beboere tog det til sig. Da måtte jeg ”ta’ faldet”.

”Jeg er blevet mere opmærksom på de små nære ting i hverdagen. Jeg giver kaffe, saft, et blad eller lign. på en helt anden nærværende måde og får en rigtig god kontakt. Ligeledes siger jeg goddag og farvel meget mere nærværende.”

”Førhen havde jeg det svært med demens, nu er jeg rigtig glad for beboere med demens, for nu kan jeg nå dem og har noget fælles med dem, og vi kan kommunikere.”

”Vi stod i køkkenet, og så fik jeg beboeren til at lege tyrefægtning med mig med viskestykket.”

”En gang var vi i en skovhytte, Eghjorten. Flere havde set et eger, da vi gik tur, men en af damerne havde ikke, så hun stod og kikkede ud ad vinduet for at få øje på et eger. I det andet vindue stod der et udstoppet eger, så jeg kaldte hende hen til det vindue og sagde, at her var et eger. Hun kom hen til mig og kikkede ud ad vinduet, men kunne ikke få øje på noget eger. ”Det er lige her,” sagde jeg og pegede på egeret, men hun kunne slet ikke få øje på det. Så måtte jeg løfte det og holde det op lige foran øjnene på hende, og selv da kunne hun knap nok se det. Jeg måtte forstørre hele udtrykket så meget, at det blev så komisk, at alle skreg af grin. Det gjorde hun også, da hun fik øje på det udstoppede eger.”

En deltager fortæller yderligere om daghjemsbrugerne:

”Først og fremmest tager vi godt imod dem, når de kommer. Vi sørger for, at de føler sig velkommen, og har en glad kontakt med den enkelte. Når vi samles, er det vigtigt at vente og give sig god tid sammen med dem. Vi skal ikke have for mange planer, men lade det ske som sker. Vi har selvfølgelig altid et tema eller noget, vi gerne vil gøre, men der skal være plads til det spontane. Vi giver plads til det, de har at fortælle, og de bliver hørt. Når vi er nærværende og har den gode stemning, så kan det blive værdifuldt. Det allerbedste er, når daghjemsbrugerne selv snakker sammen rundt omkring bordet! Det er stort!”

”Vi stod ved siden af hinanden og lagde viskestykker sammen, og så var der et par herreunderbukser i bunken! Dem holdt jeg op foran mig og optrådte lidt med dem. Jeg forstørrede det, og vi grinede længe efter!”

”Når daghjemsbrugerne kommer med bussen, tager vi imod og giver dem hånden, og da kan jeg godt finde på at lave klovnehåndtryk; så er tonen slået an!”

”Vi skal også møde dem dér, hvor de er, og gribe det, de kommer med. Vi har en dame i daghjemmet, som næsten ikke har noget sprog, men hun nynner tit. Det kan man forstærke ved at nynne med eller begynde at synge den sang, hun nynner. Så har vi en god kontakt!”

”Hvis der er en tung stemning, og de har sat sig og bare vil have det hele serveret, så hjælper det at få dem op at stå og lave boogie- woogie.”

Forholdet til kollegaer:

Nogle få synes, at de har fået ændret deres forhold til kollegaerne på en positiv måde. Et par stykker nævner, at projektet har medført en legalisering af at fjolle. En nævner, at hun kan opleve, at andre kollegaer, som ikke har deltaget i projektet, spejler dele af metoden. Der er ikke nogen, som har mødt modstand blandt kollegaerne, og ingen synes at de mangler rekvisitter. ”Det ville være for grænseoverskridende at bruge rekvisitter”!

Anden kommentar:

”Det er vigtigt, at vi ikke kun klovner, men stadig bruger stilhed, nærhed og empati.”

Deltagernes bud på forbedring af metoden:

At ”klovnene” mødes engang imellem og øver sig i at klovne. At metoden bliver anvendt og at vi taler om det.

7.1 Opfølgningsmøder

På første opfølgningsmøde i maj deltog lederne foruden projektdeltagerne.

Vi gennemgik indholdet i Birgits kursus og lavede forskellige øvelser på gulvet sammen. Vi drøftede, hvordan det virkede i dagligdagen og evaluerede skriftligt.

Der var en positiv stemning, og alle lederne bakkede op om metoden.

På det andet opfølgningsmøde sidst i august var det planen, at deltagerne skulle medbringe kostumerne, så vi kunne træde i karakter og øve os på denne facon.

Det viste sig, at flertallet af deltagerne ikke havde taget deres kostume med, fordi de ikke havde lyst til at tage det på igen. Det var så fjernt. Alle ville derimod gerne lave kropslige øvelser, arbejde med grimasser, lege og være på, blot ikke i kostumet.

Medarbejderne fremhævede, at i hverdagen skulle de jo også agere uden næser og kostume, i dagligdagen kunne de jo kun bruge sig selv. Og sådan blev det selvfølgelig.

Det er begrænset, hvor langt man kan nå på to timer. Det blev en genopfriskning. Jeg gjorde dog en væsentlig observation denne eftermiddag:

Det er muligt at udføre klovneøvelserne og arbejde med metoden tomt og uden effekt!

Hvis man er træt, uoplagt, genert, eller ikke er tilstrækkeligt til stede, kan øvelserne udføres uden kontakt og varme. Så opstår der ikke en emotionel kontakt. Nogle øvelser blev pseudoagtige, kunstige og grinagtige i stedet for varme, ægte og humoristiske.

8. Diskussion og analyse

I et omsorgsmiljø er det vanskeligt at måle effekten af et kommunikationskursus, men jeg mener, at der er opnået en positiv effekt.

Når jeg sammenholder medarbejderens udtalelser omkring omsorgsmiljøet før og efter kurset, står det klart, at omsorgsmiljøet før kurset med Birgit Bang Mogensen rummede mange positive elementer. Der var nærhed og hygge. Medarbejderne beskrev, at der ofte var en glad og let stemning, at de greb mulighederne for en sjov bemærkning, sang og dansede, når lejligheden bød sig. Få medarbejdere var *bevidste* om at skabe en glad stemning, men greb øjeblikket, en bemærkning eller lign. og byggede videre på det.

Efter kurset mener jeg, at der klart er sket en positiv ændring i kommunikationen mellem medarbejdere og beboere/daghjemsbrugere.

Først og fremmest er bevidstheden omkring kommunikationen øget.

Der er sat fokus på leg, glæde og klovnerier, og medarbejderne er bevidste om de virkemidler, de har lært: En øget kropsbevidsthed med mod på at bruge kroppen tydeligere i kommunikationen.

Rigtig mange giver udtryk for, at de opnår en positiv effekt ved at forstørre bevægelserne, udtrykket og mimikken. Det er muligt at nå tunge beboere ad denne vej.

Der er også skabt en anden bevidsthed om at være til stede og være nærværende. Det ses i de meget nære og enkle ting, såsom at benytte et glas saftvand til en god kontakt. I kontrast til denne kontakt står nogle af øvelserne ved andet opfølgningsmøde, hvor vi lavede en hel masse, uden at der blev skabt kontakt. Det er altså af største betydning, at omdrejningspunktet og kvaliteten ligger i samspillet og i kontakten mellem personer. Herunder hører også evnen til at læse beboers/daghjemsbrugers følelser og bruge ”mavefølelsen”.

Fokus kan bevidst flyttes fra den ydre handling og mål til kommunikation på følelser.

Normerne for, hvad man kan tillade sig at gøre, er også rykket. Flere udtrykker, at det nu er blevet legalt at fjolle, hvilket betyder, at det er nemmere at springe ud i det, og det forstærker effekten.

Det er også vigtigt at diskutere, om metoden er anvendelig for alle. Der er begrænsninger. Inden for demensområdet er det kendt, at kvalifikationer på papiret er ikke afgørende for, om man har en god kontakt til personer med demens.

Selvom alle deltagere har haft succes personligt og arbejdsmæssigt med metoden, er det vigtigt at erkende det forhold, at mange medarbejdere faktisk ikke havde mod på at deltage i projektet.

I min dialog med medarbejderne mødte jeg mange fasttømrede billeder og holdninger til klovne, og det har ikke været en fordel.

Det er ikke sikkert, at de mere tilbageholdende og generte medarbejdere ville have været så afvisende, hvis metoden fra begyndelsen var kaldt noget andet end ”Klovnen som kommunikationsmetode,” hurtigt kaldet ”Klovneprojektet”. Hvis det var blevet præsenteret som en anerkendt metode gennem deres fagblad under titlen Demens-kommunikation, Kropskommunikation eller Glædesskabende kommunikation i demensarbejdet med undertitlen ”Der kom en rød næse forbi” ville der måske ikke have været det samme forbehold??

Jeg måtte erkende, at jeg havde et andet ståsted og en anden tilgang end flertallet af medarbejdere; jeg turde lave en kobling mellem de to verdener. Projektet var langt mere grænseoverskridende for de øvrige deltagere end for mig. Her tænker jeg på personlige begrænsninger og muligheder skabt gennem opvækst og uddannelse. Flertallet af medarbejderne er uddannet i den selv samme sygehuskultur, som Birgit Bang Mogensen beskriver som ”et alvorligt sted hvor man ikke må hoppe”. At hoppe står i modstrid med hospitalsvæsenets rationelle, kontrollerede og videnskabelige verden.

På samme måde kan humoren heller ikke benyttes ukritisk over for alle beboere og daghjemsbrugere. Hvis de har været formelle, alvorlige og nøgterne hele deres liv, ville det være upassende at møde dem med leg og humor. Kropssproget skal naturligvis stadig være tydeligt, venligt og imødekommende. Dette understreger betydningen af at kende beboernes og daghjemsbrugernes livshistorie og at samarbejde tæt med de pårørende.

I afprøvningsfasen var der dog ingen medarbejdere, som syntes, at de havde mødt modstand.

I projektperioden oplevede jeg en øget fokus på hospitalsklovne med en del positiv presseomtale. Primært dukkede der hospitalsklovne op på mange hospitalers børneafdelinger, men også på ældreområdet. Således bragte Ældre Sagen i april 2002 en varm artikel ”Den følsomme Joker” om læge Bent Eikards besøg på plejehjem. Han kommer i klovnekostume og skaber en dejlig stund sammen med personale og beboere. Det er af stor værdi.

I The Journal of Dementia Care jan/feb. 2003 skriver de ligeledes om gode erfaringer med klovnebesøg på plejehjem i Skotland. Her fremhæver de, at humoren i sig selv kan bruges til at fange en persons opmærksomhed og fastholde den.

Vores projekt adskiller sig fra hospitalsklovnene ved, at det ikke er udklædte klovne, som kommer på besøg, men en del af det daglige samvær. Sådan tror jeg også, det skal være inden for demensområdet, uden at forklejne betydningen af de dejlige besøg Bent Eikard laver på plejehjem. Det ene behøver ikke udelukke det andet.

Jeg finder det interessant at betragte kommunikationsmetoden i et socialpædagogisk perspektiv. I Demensnyt nr. 28, i artiklen om socialpædagogisk teori skriver Helle Krogh Hansen: ”I det socialpædagogiske arbejde er det derfor heller ikke muligt at søge ly i tekniske manualer. Man er nødt til at investere sig selv i arbejdet. Man er nødt til hele tiden at være til stede. At være nærværende. Fagligheden og personligheden går op i en højere enhed. Og det kræver, at man som omsorgsudøver er i besiddelse af eller får tilegnet sig de nødvendige personlige dimensioner: Evne og vilje til at bruge sig selv som redskab”.

At bruge sig selv som redskab kan handle om at reflektere over samværet og situationerne, men jeg tillægger det meget stor betydning, når Helle Krogh Hansen skriver, at man er nødt til at være til stede hele tiden og være nærværende. Og at man bruger sig selv tydeligt i kommunikationen. Her er der et fint sammenfald mellem hospitalsklovnens kommunikation og de erfaringer, vi har gjort med metoden hos personer med demens.

En øvelse i at være til stede i nuet er værdifuld i sig selv. At blive bevidst om at flytte fokus fra den ydre handling (eksempelvis at give et glas saftvand) til at *være* der, give opmærksomhed og vise sin anerkendelse af beboeren nonverbalt. Tom Kitwood beskriver, at ”en af de mest inderligt anerkendende handlinger består slet og ret i at have øjenkontakt.”

Klovnens metode udvider dog kommunikationen med en mulighed for det ekstra perspektiv at lege og anvende humor.

Om leg siger Tom Kitwood: ”Leg har i sin reneste form ikke noget formål udover selve aktiviteten.....det er en øvelse i spontanitet og selvudtrykkelse, en oplevelse der har værdi i sig selv. På grund af tilværelsens barske kår og arbejdets opdragende virkning har mange voksne kun dårligt udviklede evner på dette område. Et godt omsorgsmiljø er det, der giver disse evner gode vækstbetingelser.”

Når medarbejderen er fortrolig med sit eget kropssprog, er det lettere at benytte det i den daglige kontakt. Det skal være en naturlig del af personen, ikke et kunstigt påført element. Det er tydeligt, at personer med svær demens er lettere at nå gennem de kropslige udtryk, og der hersker ingen tvivl om, at det både er muligt at lege og gøre positivt brug af humor.

Gennem *gentagelser* af en lille vinken, et omtrædningstrin eller en sjov grimasse i det daglige samvær skabes der en platform for en særlig kontakt. Der opstår et fælles rum og fortrolighed mellem beboer/daghjemsbruger og medarbejderen.

I den daglige og fortrolige kontakt er det tydeligt at aflæse beboerne/daghjemsbrugerne, når de får øje på medarbejderen: De vågner op, bliver opmærksomme, ser forventningsfulde på medarbejderen, søger øjenkontakt og smiler. Det allerfornemste er, når de selv svarer igen med denne særlige bevægelse; en vinken eller en lille grimasse, sommetider før medarbejderen! Så mærker man succesen helt ned i storetåen!

Dette samspil kan nå endnu et niveau, da det er muligt at bygge humor ovenpå. Det kan være gennem spontane handlinger, der opstår ud af det blå. Det kan også være en udvikling i samspillet, hvor medarbejderen gør noget uventet og overrasker beboeren/daghjemsbrugeren ved at ændre samspillet gennem en ny bevægelse eller en anden timing. Megen humor ligger netop i overraskelsen. Resultatet er latter og glæde, og en forstærket følelse af samhørighed.

9. Konklusion

Dette mindre projekt viser os, at der er nye veje og metoder i demensarbejdet, som ikke nødvendigvis handler om dokumentation, men i høj grad om at tilføre og forstærke medarbejdernes personlige kompetencer til gavn for personer med demens.

Det *er* muligt at overføre vigtige elementer fra hospitalsklovnens kommunikationsform til personalet og beboere/daghjemsbrugere, og her igennem øge leg og glæde i omsorgsmiljøet.

Projektet har givet deltagerne en øget bevidsthed om egne grænser, kontakt, humor, mimik og kropssprog. Deltagerne er bedre i stand til at aflæse andres mimik og kropssprog og skabe en god kommunikation.

En stor del af deltagerne har udviklet sig fra, mere eller mindre ubevidst, at lave sjov og hygge sig med beboerne/daghjemsbrugerne, og spontant at have grebet situationen til at det nu er en del af fagligheden, at benytte metoden som et bevidst redskab.

Vi ser tillige, at metoden kun virker, når medarbejderne er oplagte og nærværende.

Vores erfaringer i projektet viser, at medarbejderne i dagligdagen kan

- skabe en nær kommunikation med personer med demens ved at forstørre deres mimik og kropssprog
- opnå en bedre kontakt til beboere/daghjemsbrugere med svær demens, der ellers er svære at nå.
- udbygge den gensidige kontakt gennem leg og humor

Hvis denne kontakt er en af grundstenene i den daglige omsorg, er jeg overbevist om, at det kan forebygge kritiske situationer og i sin yderste konsekvens også anvendelse af magt.

Kilder:

En revurdering af demens, -personen kommer i første række

Tom Kitwood

1999 Dafolo forlag

DemensNYT, nr 28 september 2002, 5. årgang

Socialministeriet

Socialpædagogik & Demens, - det vanskelige omsorgsarbejde

Mette Borresen, Helle Krogh Hansen, Lis-Emma Tangbæk

Socialministeriet

Klovnen og humoren som kommunikationsmetode, - et udviklingsprojekt på børneafsnitA3,
Skejby Sygehus.

Sygeplejerske Nina Gladkova og hospitalsklovn Birgit Bang Mogensen.

Fællestrykkeriet for Sundhedsvidenskab Aarhus Universitet

www.gunil.dk

The Journal of Dementia Care, Vol 11 No 1 January/February 2003

"Funny and sad and friendly", How an arts project in Scotland is clowning its way into
people's hearts

Ældre Sagen. April 2002, "Den følsomme joker" af Pernille Plaetner

Formidling af rapport:

Se www.fhkom.dk/Borgerservice/Ældre-Sundhed/Demens

Lene Mosegaard

Fredensborg-Humlebæk Kommune

Tinghusvej 6

3480 Fredensborg

Tlf: 4840 2823

Email: lemo@fhkom.dk

